RODICA MARIAN, *Identitate şi alteritate. Eminescu şi Blaga*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Ideea Europeană, 2005, 175 p.

Cartea Rodicăi Marian, *Identitate şi alteritate. Eminescu şi Blaga*, se înscrie în orizontul cercetărilor întreprinse de autoare de-a lungul unei perioade extinse de timp şi dedicate în special exegezei operei eminesciene. În spaţiul studiilor critice de eminescologie, Rodica Marian şi-a câştigat un loc propriu prin importante studii şi volume, care o recomandă pe autoare ca fiind una dintre cele mai proeminente cercetătoare în acest domeniu. Dintre volume, cartea sa fumdamentală *«Lumile» Luceafărului* (Editura Remus, Cluj-Napoca, 1999), sinteza critică Mihai Eminescu, *Luceafărul. Text poetic integral* (Editura Remus, Cluj-Napoca, 1999), *Dicţionarul Luceafărului eminescian* (Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2000), realizat în colaborare cu Felicia Şerban, s-au impus deja ca lucrări de referinţă în literatura noastră de specialitate.

Mişcându-se cu supleţe în diverse domenii – critica şi hermeneutica literară, lingvistica textului, filosofie, la care se adaugă şi explorările în domeniul poeticii –, interiorizându-şi conceptele operaţionale ale acestor domenii şi probând, în acelaşi timp, o pătrunzătoare intuiţie analitică, Rodica Marian propune în *Identitate şi alteritate. Eminescu şi Blaga* o abordare distinctă a textului poetic eminescian şi blagian, din unghiul pe care autoarea îl are aici în vedere, respectiv al identităţii *în* alteritate a eului poetic. Autoarea se confruntă, astfel, în ultimă instanţă, cu problema redutabilă a subiectivităţii creatoare. Într-un plan imediat, însă, ea pune sub semnul întrebării idei de mare circulaţie în cadrul unor abordări hermeneutice, (psiho)critice sau filosofice, printr-o examinare semantic-textuală mai riguroasă a sensului textelor poetice vizate.

Cum se poate bănui încă din titlul cărţii, autoarea îşi propune, pe de o parte, o dezbatere a fenomenului cunoscut în critica şi hermeneutica literară sub numele de „criza identităţii”, care se presupune că ar sta la baza „sentimentului alienării”, prezent în unele opere poetice; pe de altă parte, demersul constructiv se canalizează în direcţia reelaborării conceptului de identitate ca „o categorie înscrisă în subiectivitatea eu-lui”, dar „indisolubil legată de alteritate”. Conceptul de alteritate la care se referă aici Rodica Marian nu este însă cel al unei alterităţi alienante, concept care s-ar întemeia, cum spune autoarea însăşi, pe „perspectiva freudistă a scindării eului” creator şi care a prilejuit, în contextul cultural actual, o explozie de exegeze asupra textelor poetice eminesciene şi blagiene, aşezate nelegitim sub „conceptul-umbrelă” de „criză a identităţii”. *Identitate şi alteritate. Eminescu şi Blaga* încearcă să recupereze, într-o perspectivă originală, un sens mai profund al conceptelor-cheie avute în vedere, precum şi al relaţiei care poate fi stabilită între acestea. Autoarea ajunge la concluzia că originea adevăratei *„crize”de sens* se găseşte, în cele din urmă, nu în textul literar ca atare, cât, mai degrabă, *în însuşi modelul de analiză propus de critica şi hermeneutica literară actuală*: „Modul în care mare parte dintre diverşii exegeţi şi analişti evită problemele unei alterităţi nealienante seamănă cu închiderea într-un cerc, în propriile cadre conceptuale şi care generează o eflorescenţă retorică monocordă” (p. 15).

Aportul de noutate autentică al cărţii poate fi descoperit de-a lungul celor două secţiuni ale sale, care, împreună, articulează sensul „conceptului poetic al relaţiei identitate–alteritate” propus de autoare: prima secţiune este destinată conturării teoretice preliminare a conceptului poetic de *alteritate* şi este schiţată, într-un prim moment, în *Introducere. Despre o altfel de alteritate şi o criză a antinomiei identitate vs. alteritate* (cap. I), urmând ca, în a doua secţiune a cărţii – cea mai întinsă, de altfel –, definirea acestui concept să fie susţinută şi complinită prin analize semantic-textuale asupra unor texte poetice eminesciene (cap. II–III; VI–VIII) şi blagiene (cap. IV–V).

Încă din prima secţiune a cărţii, în capitolul introductiv destinat precizărilor şi distincţiilor de ordin teoretic, Rodica Marian se delimitează tranşant de orientările critice actuale şi circumscrie o primă aproximare a conceptului său poetic al relaţiei identitate–alteritate: „Pe parcursul capitolelor voi încerca diferite aproximări teoretice ale unui concept poetic al relaţiei identitate–alteritate şi ale glisărilor ei dinspre antinomie spre transgresarea opoziţiilor, deoarece identitatea şi relaţia ei cu

alteritatea sunt privite în actualitatea critică, filosofică şi exegetică într-un fel unilateral, adesea neconform cu semantica textelor analizate, chiar deformator al acestora” (p. 16).

În acest context are loc problematizarea a două sensuri distincte ale alterităţii, „o alteritate interioară, în care alterul este coexistent eu-lui”, şi „o altă alteritate, tot neconflictuală, în care eul îşi regăseşte alterul într-o dimensiune a profunzimilor sufletului” (p. 5), ca opuse sensului acelui tip de alteritate la care face referire critica actuală, „considerată exclusiv pe coordonata diferenţei sau opoziţiei” (p. 6) .

Miza cărţii Rodicăi Marian nu este, desigur, una preponderent teoretică, autoarea având în vedere o finalitate mult mai aplicată, şi anume aceea de „înţelegere” corectă a textelor prin pătrunderea în sfera semanticii acestora, fapt demonstrat şi de spaţiul mult mai întins rezervat analizei textuale propriu-zise şi de restrângerea ariei de aplicare a acestui concept la nivelul textului eminescian şi blagian. Cu toate acestea, analizele textuale îşi găsesc deplina justificare doar în lumina conceptului său de identitate ca **alteritate nealienantă** a subiectivităţii creatoare.

În continuare, nu mă voi referi la analizele semantic-textuale întreprinse în această carte, preferând să urmăresc, în schimb, punctele focale în circumscrierea conceptului de identitate *în* alteritate.

În conturarea poziţiei teoretice în care alteritatea auctorială este consubstanţială cu identitatea şi nu opusă acesteia, altfel spus, în care cele două concepte se presupun reciproc în subiectivitatea creatoare, autoarea utilizează, ca puncte de pornire pentru elaborarea conceptului său propriu, sugestii furnizate de autori din diverse domenii: lingvistică, filosofie, psihiatrie, eseistică şi hermeneutică literară. Deşi apelează la concepte oarecum simetrice sub raportul expresiei – însă cu un conţinut semnificaţional eterogen, adecvat de fiecare dată orizontului de cercetare în care se înscrie fiecare –, concepţia propusă de Rodica Marian depăşeşte cadrul specific de legitimare al fiecăruia prin faptul că aceste surse se constituie, aşa cum subliniam mai sus, doar într-un *ghid teoretic* pentru conturarea propriului său concept general. Pornind de aici, se dezvoltă, pentru prima oară (după câte ne putem da seama), un concept *poetic* al identităţii în alteritate, adecvat *textului poetic în sens larg*. Precizările şi distincţiile pe care le voi face în continuare sunt necesare pentru descoperirea punctelor de convergenţă şi de divergenţă cu sursele exploatate, în raport cu care poate fi identificată mai uşor contribuţia cu adevărat originală propusă de autoare în această carte.

Printre sursele fundamentale care au ajutat la închegarea unui concept propriu de alteritate, se numără conceptul de *intersubiectivitate* din lingvistica integrală coşeriană, cel al *alterităţii* dezvoltat de Martin Buber, precum şi unele rezultate din cercetările de psihiatrie contemporane, despre *sindromul personalităţii multiple*.

Referitor la conceptul de intersubiectivitate din semantica coşeriană şi posibilele lui implicaţii pentru un concept poetic simetric în *Identitate şi alteritate. Eminescu şi Blaga*, se impun două precizări. Trebuie subliniat, ca o primă distincţie, faptul că semantica coşeriană trasează o linie de demarcaţie între *limbaj* şi *poezie* (în sens larg), plecând tocmai de la această dimensiune a alterităţii. Cea de-a doua precizare priveşte modul în care autoarea reuşeşte să valorifice acest concept într-o perspectivă teoretică proprie, într-un efort de resemantizare a conceptului coşerian pentru spaţiul funcţional al creaţiei poetice.

E. Coşeriu face distincţia între limbaj şi poezie în contextul unei raportări critice la tema *identităţii* dintre limbaj şi poezie, aşa cum apare aceasta la Croce. În acest demers, Coşeriu porneşte de la o altă distincţie între două tipuri de subiecte: subiectul creator de limbaj şi subiectul creator de poezie/artă. Subiectul creator de limbaj este un subiect printre alte subiecte, „un subiect dotat cu *alteritate*, care se recunoaşte pe sine însuşi în alţii şi îi recunoaşte pe alţii în sine însuşi” (E. Coşeriu, *Filosofia limbajului*, apărut în volumul *In memoriam Eugen Coşeriu*. Extras din FD, XX–XXI, 2001–2002, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2004, p. 22). Mai mult decât atât, recunoaşterea celorlalţi în sine însuşi presupune recunoaşterea şi, prin aceasta, *obiectivarea limbajului* în *istoricitatea* lui, deoarece înţelegerea între vorbitori sau comunicarea – în sensul autentic pe care îl dă Coşeriu acestui concept – nu se poate realiza decât între indivizi care folosesc semnificaţii comune, constituite istoric. Dimensiunea intersubiectivităţii este, alături de cea a semanticităţii şi cea a

creativităţii, una dintre cele trei dimensiuni fundamentale prin care se articulează conţinutul lingvistic ca un conţinut semnificaţional. Conceptul lingvistic, în accepţie coşeriană, este elaborat în intersubiectivitatea vorbirii, care îi conferă pe de o parte istoricitate, pe de altă parte obiectivitate. Obiectivarea semnificatului se desăvârşeşte doar în relaţia dialogică dintre două conştiinţe, prin care „a deveni obiectiv" însemnă „a deveni comun". În acest sens, intersubiectivitatea stă la baza semnificaţiei lingvistice.

Subiectul creator de poezie/artă nu mai este subiectul din limbaj, ci este un *subiect absolut*, căruia „îi lipseşte tocmai această alteritate" prezentă în limbaj, prin care subiectul vorbitor se deschide spre celelalte subiecte. Acest subiect este *absolut*, deoarece finalitatea artei nu constă în faptul înţelegerii de către ceilalţi vorbitori, „arta nu se face pentru a comunica, ci numai ca să fie" (E. Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe (1992–1993)*, Iaşi, 1994, p. 162). Coşeriu se referă aici la *deontologia artei* şi la obiectivarea acesteia şi a subiectului creator. În acest sens, creatorul, în ipostaza de subiectivitate absolută, nu creează pentru a fi înţeles de ceilalţi, ci pentru *a da o formă viziunii* sale.

Mai exact, însă, care este conţinutul propriu al conceptului de „alteritate" în lingvistica integrală coşeriană? Poate mai bine decât oricine, o spune însuşi Coşeriu: „Prin alteritate nu înţelegem o dimensiune a celuilalt, faptul că celălalt e altcineva şi e opac ci, dimpotrivă, alteritatea e o dimensiune a fiecărui subiect: eu sunt şi altcineva, în acelaşi timp, şi sunt cu alţii, eu mă recunosc ca putând fi un TU pentru un alt EU. Această noţiune de alteritate [...] a fost adoptată, de exemplu, în estetica recepţiei, dar într-un sens care nu este al meu: noţiunea de alteritate ca faptul de a fi altcineva, sub această formă de opacitate a celuilalt; celălalt este străin. Pe când eu înţeleg alteritatea tocmai în sensul contrar, celălalt nu este străin, ci este un alt EU" (E. Coşeriu, *Filosofia limbajului*, *op. cit.*, p. 19).

Un conţinut conceptual asemănător celui coşerian de alteritate dezvoltă şi Martin Buber în cartea sa *Eu şi Tu*. Ontologia buberiană a relaţiei îşi găseşte fundamentul în dialogul, postulat ca originar, între un Eu şi un Tu. Alteritatea este concepută de M. Buber ca fapt ontologic de necontestat, prin care deschiderea eului spre un alt eu (şi nu spre un Celălalt înţeles ca un Acela) ţine de modul propriu al omului de a fi în lume. În acest sens, cum cu justeţe remarcă Rodica Marian, „în filosofia lui Martin Buber se vorbeşte despre un *tu înnăscut* al fiecărui eu", filosoful văzând „în relaţia duală relaţia prin excelenţă", în care se „depăşeşte prăpastia dintre Eu-Celălalt" (p. 21). Cu toate că şi Martin Buber, la fel ca E. Coşeriu, argumentează că locul de manifestare prin excelenţă a relaţiei între Eu şi Tu este limbajul, subiectul pe care primul îl are în permanenţă în vedere nu este un subiect a cărui alteritate se manifestă în *istoricitatea* vorbirii, ci este un subiect vorbitor „idealizat", neintegrat unei comunităţi de vorbitori ai unei limbi *istorice*. În acest fapt ar consta şi diferenţa, manifestată în planul conţinutului, între modul coşerian de concepere a alterităţii şi cel prezent în ontologia buberiană a relaţiei.

În ce priveşte cea de-a doua distincţie făcută mai sus, respectiv modul în care Rodica Marian valorifică conţinutul acestor concepte de alteritate în perpectiva teoretică proprie, este de la sine înţeles că acest concept de alteritate specific domeniului poetic pe care îl vizează autoarea trebuia redefinit şi lărgit astfel încât să poată fi aplicat subiectivităţii creatoare de poezie, în sens larg.

Autoarea preia de la cei doi autori ideea alterităţii ca *deschidere* spre celălalt, ca un *alt eu*, idee care nu presupune nici opacitatea *eu*-lui şi nici reducerea lui *tu* la un *acela*, străin şi, în acelaşi timp, ostil *eu*-lui. Rodica Marian descoperă în ideea unei alterităţii construite nu în registrul opoziţiei – în care, prin reducerea lui *tu* la un *acela* are loc *asimilarea* unuia de către celălalt, fără păstrarea individualităţii sau identităţii proprii a celui asimilat –, ci în cel al identităţii între *eu* şi *tu*, înţeles ca un *alter* – în care are loc păstrarea individualităţii fiecăruia în parte –, o soluţie fructuoasă pentru explicarea subiectivităţii creatoare de poezie/artă. În ce constă însă efortul de resemantizare a acestui concept de alteritate în cartea *Identitate şi alteritate. Eminescu şi Blaga*? Mi se pare că gestul novator pe care îl face aici autoarea poate fi rezumat astfel: Rodica Marian se plasează în cadrul subiectivităţii absolute coşeriene şi găseşte aici *o alteritate absolută*, în sensul pecizat mai sus, care însă nu mai este alteritatea coşeriană din limbaj şi nici alteritatea buberiană, ci *o alteritate poetică*. În acest nou sens pe care îl circumscrie autoarea, alteritatea nu se opune subiectivităţii absolute, ci vine în prelungirea acesteia, mai precis, ea ţine de *ipostazele eului creator* şi de *relaţia lui cu universul creat în textul poetic*.

Autoarea cărţii pe care o examinez observă că acest mod de concepere a eu-lui, care permite integrarea unor alter-personalităţi în aceeaşi individualitate, şi „care-şi alternează controlul asupra comportamentului individului” (Irina Petraş, *Despre alteri sau „străina gură”*, în „Cultura”, anul I, nr. 31, octombrie 2004, p. 4) nu implică o stare de criză sau de anormalitate a eu-lui, cauză a sfâşierii interne manifestate, la nivel textual, prin sentimentul de univers descentrat şi deznădăjduit. Această presupusă stare de anormalitate a unui *eu multiplu,* care ar avea ca urmare „descentrarea” psihicului, identificată la personalităţile creatoare, constituie tema predilectă a interpretărilor exegetice actuale: „În ce priveşte identitatea personală, ca domeniu al subiectivităţii, criza identităţii s-a înţeles şi se înţelege încă ca o scindare a eu-lui, făcând o extraordinară carieră în urma teoriilor lui Freud şi aşezând alienarea la temelia celor mai multe analize de fenomene psihice, mai ales acelea care se manifestă în literatură. Consecinţa acestor extrapolări ale scindării în practica exegetică şi în interpretările artei în general este de o foarte rezistentă tenacitate” (p. 25).

În distonanţă profundă cu cercetările literare bazate pe psihanaliza freudiană şi lacaniană, Rodica Marian descoperă în contextul ştiinţific actual, mai precis în teoriile psihiatrice actuale, în revoluţia cuantică din domeniul fizicii şi în biologia modernă, argumente de necontestat care îi confirmă faptul că trebuie renunţat la ideea unei „antinomii dialectice” între identitate şi alteritate, şi că relaţia dintre cele două concepte ar corespunde unei „antinomiei dogmatice” în sensul blagian al termenului: „Relaţia propusă ca un reper de interpretare în titlul cărţii *nu* este o antinomie dialectică, *identitate* vs. *alteritate*, ci o aparte coexistenţă a contrariilor, un fel de simultaneitate interşanjabilă, *identitate şi alteritate*, mai bine spus ***şi identitate şi alteritate***. Această grilă de punere în adâncime a universului liric eminescian şi blagian este mai puţin acceptată în arealul gândirii europene (ea se poate încadra în ceea ce filosoful Blaga definea prin paradoxia logică, fiind o antinomie dogmatică ce are nevoie de o „transfigurare”, posterioară unei scindări în termeni solidari – precum trupul şi sufletul, aş zice –, analogă rolului crucial al dizanalogiei în tipul de proces semantic al metaforei revelatoare” – p. 12).

În găsirea unei soluţii alternative la problema „crizei identităţii” subiectivităţii creatoare, care să se apropie de sensul autentic al textelor poetice analizate, autoarea găseşte un sprijin major în teoria psihiatrică a lui F. W. Putnam asupra „sindromului personalităţii multiple”, care dezvoltă un „sens integrat al eului”. Cercetările din domeniul psihiatric reuşesc să impună, în contextul ştiinţific actual, menţinerea unităţii conştiinţei, fără a „respinge în patologic nici identităţile alternative interioare” (p. 10). Rodica Marian se distanţează, astfel, critic de acele exegeze literare bazate pe psihanaliza freudiană, care a sesizat scindările patologice ale eului empiric, scindări ce ar distruge unitatea conştiinţei, determinând apariţia unei multiplicităţi de *euri lipsite de coerenţă şi unitate*. În această ordine de idei, în plan textual, Rodica Marian argumentează că fenomenul alterilor imprimă textelor poetice o „semantică complexă”, în care „revelaţia poetică”, cu toate că uneori nu este „lipsită de dramatism”, respinge sentimentul tragismului şi sfâşierii. Acest lucru se realizează, în textul poetic, prin apariţia mai multor ipostaze ale eului creator, înţelese ca alteri ai eului liric.

Analiza textelor eminesciene şi blagiene vine ca o probă decisivă în elaborarea concepţiei autoarei şi certifică forţa de penetraţie analitică a intuiţiei poetice care o caracterizează pe autoare. Nu mă voi opri asupra acestor analize, deoarece cred că ele o recomandă pe Rodica Marian prin ele însele şi mult mai bine cât ar putea-o face altcineva. Ele se vor impune, fără îndoială, în spaţiul exegezelor textuale eminesciene şi blagiene ca repere incontestabile ale efortului actual de înnoire a criticii noastre literare.

ELENA FAUR
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21